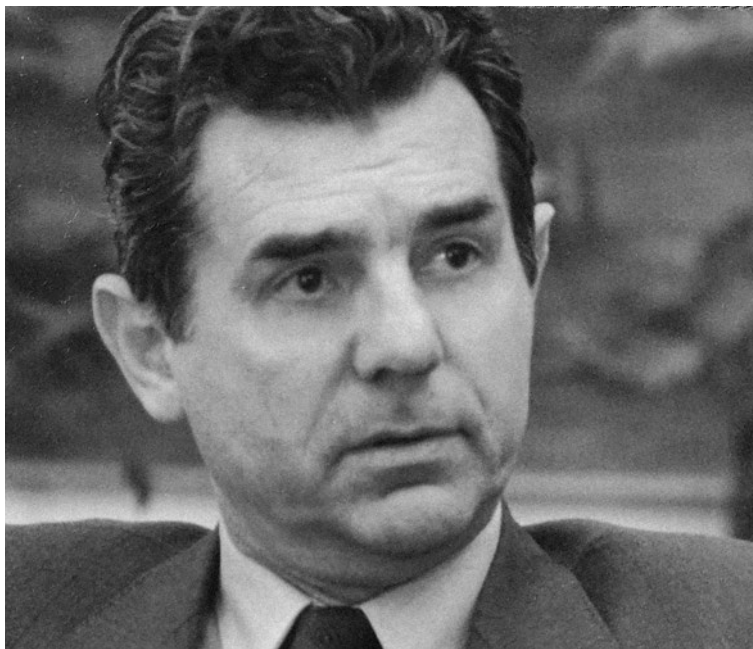

Ivanka
Reberski

znanstvena savjetnica
u mirovini

Žarko Domljan (1932. – 2020.)

Žarko Domljan (preuzeto iz: *Visoko podignimo zastavu*)

Odlaskom Žarka Domljana, povjesničara umjetnosti, leksikografa, svestranog intelektualca, istaknutog političara, jednog od ključnih sudionika u ostvarenju hrvatske samostalnosti, iz našeg obzorja, hrvatska kultura uopće, ne samo povijest umjetnosti iz čijeg aspekta ponajprije ovdje o njemu govorimo, izgubila je mnogo. Zauvijek nas je napustio u rujnu 2020. godine. Iako to zbog njegova zdravstvenog stanja, budući je dulje vrijeme obolijevao, nije bilo neočekivano, svi koji su ga imalo poznavali ipak su teško prihvatili njegov odlazak. Ljudi Žarkova „kova” u ovom turbulentnom svijetu i vremenu ne susreću se na svakome koraku.

Bio je osvjedočeni humanist i patriot, izraziti predstavnik svojevrzne intelektualne elite, mada se on sam, u svojoj neporecivoj objektivnosti, nikada nije tako doživljavao, upravo suprotno. Pristupačan i susretljiv, otvoren i nekonvencionalan u ophođenju, jednostavnost, odmjerenost i obazrivost, bile su mu jamačno urođene vrline. Osobnost mu je obilježila izvanprosječna širina intelektualne zaokupljenosti, humanistička orijentacija i jasno izražen svjetonazorski stav, a patriotizam je visoko kotirao na ljestvici njegovih prioriteta, što je podrazumijevalo brigu i ljubav prema hrvatskoj domovini, njezinoj ljepoti i raznolikosti, na kakvu se rijetko nailazi.

U mediteranskom ambijentu na Silbi, nevelikom pitoresknom otoku, provodio je ljeta s obitelji i prijateljima (Ujevićima, Galetovićima, Vulasovima, Kuljerićima) i još ponekim tragaocem za mirnim oazama. U slobodno vrijeme, od jeseni do ljeta, sve dok ga je zdravlje služilo, volio je „puniti baterije” lagano krstareći Sljemenom nadomak Zagrebu. Sve to i još mnogo tome srodnog, ali i u dubini njegove osobnosti skrivenog, jamačno ga je odlučujuće životno usmjerilo u konačnom odabiru pravca i sveukupnog djelovanja.

Obiteljski korijeni zauvijek su ga vezali uz Imotski, gdje se rodio 1932. godine, a od 1942., nakon preseljenja obitelji u Zagreb, pa do zadnjih dana života, stvarao je i djelovao u Zagrebu. Budući da potječe iz liječničke obitelji, nimalo ne iznenađuje da je prvotno naumio krenuti stopama oca liječnika Luje Domljana i brata Zlatka, fizijatra i reumatologa, koji je nastavio obiteljsku tradiciju. Što se tiče profesije, malo je nedostajalo pa da i Žarko krene tom liječničkom brazdom. Naime, i on je prvotno naučio studirati medicinu, no uvidjevši ubrzo da to nije njegov poziv, na drugoj godini studija medicine krenuo je posve suprotnim smjerom. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je studij povijesti umjetnosti i engleskog jezika. Diplomirao je 1958., a doktorat znanosti stekao je 1973. godine obranivši disertaciju s temom *Arhitekt Hugo Ehrlich i arhitektura u Hrvatskoj u njegovo doba*, koju je objavio 1979. u vidu reprezentativne monografije.

Osim brata Zlatka, Žarko je imao i dvije sestre, Kseniju i Mariju. Ksenija, udana Ulričić, bila je dugogodišnja, medijski javno poznata, istaknuta urednica na Hrvatskoj televiziji. Iz prvog braka s Marijanom Gavrilović imao je kćer Dašku, koja se kasnije, preuzevši jedan važan sektor upravljanja, uspješno uključila u obiteljski posao po majčinoj liniji, poznate firme Mesne industrije Gavrilović. U tom kontekstu valja također naglasiti rijedak i očinski brižan odnos Žarka i Daške, koju je izuzetno volio, a ona mu je sve do zadnjih dana života tu ljubav brižno uzvraćala. S drugom suprugom Ivom Marjanović, poznatom dramskom, televizijskom i filmskom glumicom stalno angažiranom u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, Žarko se nešto kasnije životno vezao i ta je ničim pomućena veza skladnog braka trajala do zadnjeg daha njegova života.

No, vratimo se formativnoj fazi kad se edukativni horizont Žarka Domljana širio i na druga područja izvan povijesti umjetnosti. Istančani muzički afiniteti zaokupili su ga dosta rano, te se usporedno s fakultetskim studijem, posvetio glazbi studirajući na Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu, gdje je završio srednju muzičku školu savladavši umješnost muziciranja na tri instrumenta – klaviru, violini i rogu. Štoviše, u tom muzičkom fahu nije se zaustavio samo na obrazovnom stupnju, već je dvije godine, od 1955. do 1957., bio aktivan član orkestra Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.

Po završetku studijskog obrazovanja, Žarko Domljan nije se odmah posvetio povijesti umjetnosti za koju se prvotno opredijelio, već se stjecajem okolnosti okrenuo enciklopedistici, kojoj je svojim višestrukim potencijalom umnogome doprinio. Posredstvom Mate Ujevića, bliskog prijatelja obitelji Domljan, koji je bio pomoćnik direktora Hrvatskog leksikografskog zavoda, Žarko se 1958. zaposlio u Leksikografskom zavodu „Miroslav Krleža”. Sudeći prema svemu što je kasnije uslijedilo, za pretpostaviti je da od tada, u stvari, datira Žarkovo široko razvedeno, odgovorno i po svim linijama uspješno znanstveno i profesionalno djelovanje. Od 1979. bio je pomoćnik direktora za redakcijske poslove Leksikografskog zavoda te na tom položaju ostaje sve do podnošenja ostavke i prelaska u Institut za povijest umjetnosti 1987. godine. Do ostavke je došlo zbog njegova rezolutnog inzistiranja da se u naslovu *Hrvatske enciklopedije likovnih umjetnosti*, koju je upravo on idejno zamislio i urednički priredio, zadrži riječ *Hrvatska*, što naprosto nije moglo proći u tim osjetljivim vremenima u kojima je Hrvatska bila još i te kako čvrsto ukotvljena unutar Jugoslavije. Kako oko tog pitanja sa Žarkove strane nije moglo biti suglasja, on je, ostavši beskompromisno pri svom stavu, zaprijetio ostavkom, što je i ostvario, prešavši odmah na Institut za povijest umjetnosti, gdje je radio sve do odlaska u visoku politiku.

Sudjelujući kao leksikograf u nizu enciklopedijskih zadataka, sagledavajući usputno nedostatke i propuste, inzistirao je na enciklopedijskoj obradi nedovoljno zastupljenih dionica hrvatske kulturne povijesti i to ponajprije na umjetnosti, koja je dotad bila doista nedovoljno zastupljena u enciklopedijskim izdanjima. U tom kontekstu,

prihvatio se zadatka realizacije područja povijesti umjetnosti, smatrajući to, jamač-
no, već i iz aspekta povjesničara umjetnosti, svojom obvezom. Taj opsežan višedis-
ciplinarni zadatak koji je urednički vodio, bio je zahtjevan ne samo zbog toga što ga
je valjalo pokrenuti gotovo iz nulte točke, već i zato jer je iziskivao velik napor oko
pronalaženja i angažiranja brojnih znanstvenika i stručnjaka, specijalističkih znalaca,
kako bi se nebrojena tematska područja, imena i natuknice obradili prema utvrđenim
pravilima enciklopedijske struke. Bez obzira na već uhodanu metodološku razradu,
taj je zadatak bio zahtjevan naročito u pogledu striktnog provjeravanja podataka, a
Žarko je posjedovao veliko iskustvo u takvom metodičkom pristupu, baratao je nuž-
nim alatima struke, bio pedantan i dosljedan, što je u enciklopedistici osobito važno.
U Institutu za povijest umjetnosti, uz proučavanje moderne arhitekture i urbanizma,
preuzeo je za hrvatsku povijest umjetnosti značajne projekte kao što su *Umjetnička
topografija Hrvatske* i *Sintezni pregled umjetnosti u Hrvatskoj*, koji su našoj povi-
jesti umjetnosti bitno nedostajali. Naime, riječ je o temeljnim zadacima povijesno-
umjetničke struke na evidentiranju, klasificiranju i primarnoj povijesnoumjetnič-
koj obradi nepokretnog umjetničkog naslijeđa i njegove unutarne opreme, a koji su
zahtijevali složen interdisciplinarni pristup i ekipni terenski rad brojnih stručnjaka
raznorodnih područja. Bio je to samozatajan znalčki rad koji je iziskivao čvrstu or-
ganizacijsku ruku, posao od kojeg su mnogi povjesničari umjetnosti bježali, istra-
žujući radije pojedinačne ličnosti ili umjetnine, ne bi li na tome autorski samostalno
gradili karijeru. Sa svojim dugogodišnjim enciklopedijskim iskustvom, Žarko je bio
dobro potkovan za takav vid znanstvenog rada. Ponajprije, znao je prosuditi važ-
nost izrade analitičkog pregleda umjetničkog naslijeđa na određenom geografskom
prostoru. Gotovo sve naprednije zapadnoeuropske zemlje taj su posao odavno već
obavile dok je hrvatska povijest umjetnosti na tom kapitalnom zadatku vremenski
znatno zaostajala za naprednijim kulturnim sredinama Europe. Žarko je toga bio du-
boko svjestan te je s velikim poletom prionuo dinamičnom, terenskom istraživač-
kom radu okušavši se na prvoj dionici *nacionalnog inventara umjetničkih spome-
nika*. Ogladni uzorak *Umjetničke topografije Hrvatske* izveden je na inventarizaciji
umjetničkih spomenika povijesnog i geografskog prostora grada Križevaca i njegove
okolice pod uredničkim vodstvom Žarka Domljana, a u suradnji ekipe stručnjaka:
geografa, povjesničara, arheologa, povjesničara umjetnosti, arhitekata, etnologa i
drugih. Rezultat je opsežna publikacija *Križevci – grad i okolica*, objavljena 1993.,
koja nije samo „puki registar broja i stanja spomenika na terenu, nego se željelo pro-
niknuti u dublje povijesne slojeve i genezu određenih oblika i pojava u krajoliku”,
kako je to i naglasio u uvodnom tekstu publikacije. Sustavno je objavljivao znanstve-
ne i stručne radove iz polja moderne arhitekture i urbanizma 19. i 20. stoljeća, pod-
ručja hrvatske umjetnosti koja je znanstveno proučavao. Njegovi znanstveni radovi,
likovni prikazi i kritički osvrti objavljivani su gotovo u svim relevantnim stručnim i
znanstvenim publikacijama u Hrvatskoj, a surađivao je i u edicijama: Thieme-Becker
Künstlerlexikon, Österreichischen Akademie der Wissenschaften i Forum.
Novo poglavlje u javnom djelovanju Žarka Domljana započelo je njegovim uklju-
čivanjem u svijet politike. Proces ulaska u visoku politiku odvijao se postupno, što
ne znači i manje gorljivo, naprotiv. Isprva je naprosto slijedio osobne intuitivne re-
fleksije na događaje koji su se odjednom počeli intenzivno odvijati. Riječ je o kraju
osamdesetih i početku devedesetih godina prethodnog stoljeća. Putem kontakata
što ih je već ranije uspostavio s Grgom Gamulinom, za kojeg je znao da održava veze
s političkim disidentima, nastojao se u novim okolnostima informirati o tome što
se poduzima kako bi Hrvatska spremno dočekala „izazove pred kojima će se nemi-
novno uskoro naći”. Isto je tako pomno pratio formiranje prvih političkih stranaka,
u početku s nevjericom, smatrajući da će Komunistička partija koja je vodila glavnu
riječ teško ispustiti kontrolu iz svojih ruku.

Nakon što je u lipnju 1989. na tajnoj skupštini osnovana Hrvatska demokratska zajednica, Žarko Domljan nastojao se podrobnije upoznati s programom novoosnovane stranke. Tek kad se uvjerio da stranka doista promovira istinsku prohrvatsku politiku, odlučio je postati članom HDZ-a, „prve političke stranke u svom životu”. U novim okolnostima političkih previranja, kao član Izvršnog odbora Matice hrvatske, upoznao se i s dr. Franjom Tuđmanom, kojem je u početku također pristupio s određenim podozrenjem, sve dok se nije uvjerio u njegove političke stavove podudarne onome što je i on sam zastupao, našavši se tako u svjetonazorskom i političkom kontekstu na istoj valnoj dužini s Tuđmanom.

U povijesno prekretnom političkom diskursu, rađanju hrvatske državne samostalnosti, u njegovu raspletu, Žarko Domljan bio je jedan od ključnih aktera. „Slučajnošću ili igrom sudbine, tko bi to ikad mogao znati”, on je, u tim sudbonosnim događanjima, bio sudionik i svjedok mnogih važnih zbivanja, oko kojih se još uvijek lome koplja i o kojim naša historiografija još uvijek nije izrekla zadnju riječ, naglasio je Žarko u svojoj knjizi *Hrvatska od negacije do priznanja*, koju ju je objavila izdavačka kuća Profil 2010. godine. Činjenica da je mogao osobno svjedočiti nadolazećim zbivanjima, uskoro ga je toliko zaokupila da je u to djelovanje uložio znatan dio energije svojih zrelih godina. Osobno sam imala priliku osvjedočiti se s kolikim je entuzijazmom pristupio životvornom ispunjenju vjekovnoga sna Hrvata – ostvarenju hrvatske samostalnosti – o čemu su mnoge prethodne generacije mogle samo maštati. To što se našao među ključnim akterima koji su sudjelovali u utemeljenju hrvatske države, a to više nije bio san, Žarko je smatrao bogomdanim privilegijem. Njegova patriotska politička orijentacija, napose njegov intelektualni potencijal, u tom je kontekstu bio odmah prepoznat. Na prvim slobodnim izborima 1990. godine Žarko Domljan izabran je za prvog predsjednika Hrvatskog sabora. Za vrijeme njegova saborskog mandata 22. prosinca 1990. proglašen je „Božićni ustav”, a ključne rečenice: „Rodena je država Hrvatska! Neka joj je sretan i dug život.”, koje je izrekao 25. lipnja 1991., nakon što je u Saboru izglasana *Deklaracija o suverenosti i samostalnosti Hrvatske države*, duboko su se, poput najsvetijeg relikta, usjekle u pamćenje svih onih koji su punom sviješću doživjeli taj jedinstveni i dugo iščekivani trenutak hrvatske povijesti. Nakon isteka mandata predsjednika Sabora, Žarko je i nadalje sudjelovao u djelotvornoj izgradnji saborske strukture, te je dva daljnja mandata odgovorno prihvatio funkciju potpredsjednika Sabora. Vodio je Saborsko izaslanstvo u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe, a s obzirom na njegovu elokventnu komunikativnost, posve je razumljivo da je bio uključen i u druge međunarodne organizacije. Od 1991. bio je voditelj, a potom predsjednik Odbora za obnovu Dubrovnika, funkcija koju je već kao povjesničar umjetnosti odgovorno prihvatio. Spomenimo još da je u svom zadnjem intervjuu koji je dao na obnovljeni dan obilježavanja hrvatske državnosti, 30. svibnja, ocijenio pobjedu HDZ-a „sudbonosnim zaokretom kad se zemlja pokrenula i kada su naprosto komunizam i jugoslavenstvo otplavljeni iz naše povijesti i iz našeg društva.”

Nakon smrti prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana 1999. godine, Žarko Domljan prestao se aktivno baviti politikom. U vremenu koje je potom uslijedilo još se više posvetio obiteljskom životu. Ipak, neizostavno valja spomenuti da si je Žarko, savjestan kakav je bio, nakon što se povukao iz javnog djelovanja, zadao još jednu važnu zadaću: rekonstruirati i ispisati svojevrstne anale iz Hrvatskog sabora, u kojima je u detalje podrobno zabilježio sva važna događanja, od nezaboravne konstituirajuće sjednice 30. svibnja 1990., sve do oproštajne sjednice 1992. godine, uključivši i sva važna zbivanja koja su tom povijesnom datumu prethodila. Ta dragocjena knjiga Žarkovih sjećanja iz vremena kad je Hrvatska prolazila jedno od najsudbonosnijih razdoblja u svojoj novijoj povijesti, objavljena je 2010. godine pod naslovom *Visoko podignimo zastavu – Hrvatska od negacije do priznanja*.

Žarko Domljan preminuo je 5. rujna 2020. godine.